

Uzman Doktor

Sema Göka

Doçent Doktor

Erol Göka

Kadınlar, Erkekler, Âşıklar

Ne Venüslü Ne Marslı Hepimiz Dünyalıyız



TİMAS

Psikolojik Danışmanlık

İÇİNDEKİLER

Önsöz / 7

Birinci Bölüm

Kadınlar ve Erkekler / 13

- Şimdi Gerçekten Farklı Bir Dünyada Yaşıyoruz! / 15
Kadınlar ve Erkekler Hakkındaki Önyargılarımız / 29
Kadın Hareketinin Öğrettikleri / 45
Doğulan Cinsiyet, Olunan Cinsiyet / 53
Toplumsal Cinsiyet Nasıl Oluşur? / 59
Kadın ve Erkek Beyinleri Arasındaki Farklılıklar / 71
Cinsiyetler Arasındaki Duygu ve Davranış Farklılıkları / 85
Kadın ve Erkek Kıskançlıkları Farklı mı? / 105
Kadınlar ve Erkekler Farklı mı Âşık Olurlar? / 121

İkinci Bölüm

Aşk ve Âşıklar / 131

- Nedir Bu Aşk? / 133
Aşk da İnsan da Kimyadan İbaret Değildir / 151
Aşkın Felsefesi ve Psikolojisi / 165
Aşk Nasıl Yaşarız? / 175
Aşkın Aşamaları / 189
Aşk Bitince Ne Başlar? / 197

Her Kişiliğın Aşkı Yaşaması Farklıdır, Bazısı Hastalıklıldır / 203

“Karşılıksız Aşk Sendromu” / 213

Aşk Hakkında Bitmeyen Sorular / 233

Sonsöz / 251

Birinci Bölüm

KADINLAR VE ERKEKLER

Şimdi Gerçekten Farklı Bir Dünyada Yaşıyoruz!

“Yirminci yüzyılın sonunda içinde yaşadığımız dünya, önceki çağlardan gerçekten farklı bir dünya mıdır?” sorusuna “Evet, öyledir” diye cevap veren sosyolog Anthony Giddens, küreselleşmeyi ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel açıdan çok boyutlu bir olgu olarak görüyor. Ona göre 1960’lardan sonra iletişim sisteminde görülen dev değişiklikler, küreselleşme sürecinin temelini oluşturuyor, onu tüm boyutlarıyla etkiliyor. Tarihte ilk defa, dünyanın bir yanıyla öbür yanı arasında anında iletişim kurma olanağı var artık. Anında elektronik iletişim, sadece haberlerin ya da bilgilerin daha çabuk aktarılmasını sağlayan bir yol değil, bu türlü iletişimin varlığı aynı zamanda, ister zengin ister yoksul olalım, yaşamlarımızın tüm dokusunun değişmesine neden oluyor.

Küreselleşmeyle birlikte, çok-kültürcülük söylemlerinin gölgesinde ve arkasında asıl gelişenin bir tek-kültürcülük, bir homojenleşme olduğu her geçen gün daha iyi anlaşılıyor. İnsanların yaşam tarzları standartlaşıyor, ister Doğulu olalım ister Batılı fark etmiyor, hepimizin yaşayışı birbirine benziyor. Küreselleşme sürecinde, Batılı insanların davranış biçimleri, özellikle tüketim toplumu bireyine has davranışlar, dünyanın geri kalanı tarafından da içselleştiriliyor. İnterne-

tin tüm dünyanın Kuzey Amerikalılar gibi yazıp düşünmesini sağlamayı amaçladığı şeklinde eleştiriler dile getiriliyor.

Enformasyon teknolojilerinin alt-yapısındaki muazzam değişimle birlikte, ekonominin sanayi ağırlıklı olmaktan çıkıp hizmet sektörüne odaklanması yaşamımız üzerinde belirgin bir etkiye sahip. Bilgi, eğlence, iletişim, elektronik ve finans alanındaki hizmetler ekonominin can damarı haline gelince yaşamlarımız da ona göre şekillenmeye başlıyor. Yalnızca dünya değil tüm yaşamımız değişiyor!

Çalışma yaşamından kaynaklanan bu değişikliklerin haricinde, enformasyon teknolojilerinin yaşamımızda yol açtığı yenilikler küreselleşmeyi, “orada” bizden uzaklarda olan bir şey değil, aynı zamanda “burada” yani başımızda olan, yaşamlarımızın mahrem ve kişisel yönlerini de (cinsellik, evlilik, aile) derinden etkileyen bir olgu olarak görmemizi gerektiriyor. Bir süreden beri özellikle elit tabakanın ama giderek enformasyon teknolojilerini kullanan herkesin yaşamında “burası” ve “orası”, “iç” ve “dış”, “yakın” ve “uzak” ayrımlarının bir anlamı kalmadı. Dünyanın herhangi bir yerinde olan olay, dünyanın herhangi bir yerindeki insanın gündemine giriyor.

Ulaşım araçlarındaki gelişim de, dünyanın dört bir yanına daha çok hareket etmemize, coğrafyanın hayatımızdan silinmesine önemli bir katkı yapıyor. İlk bakışta olumlu görünen bu değişimin çok acıklı yanları da var, bu hızlı mekân değiştirmeler bazen çok can yakıcı olabiliyor. Ne kadar hızlı ve özensiz yemek yeniyorsa o kadar hızlı yaşıyor Batı toplumunda ve küreselleşen dünyada. “Fast-food” çok güzel bir benzetme bugünkü hızlı yaşam tarzı için. Bazıları da galiba biraz da bu nedenle “dünya McDonaldlaşıyor” diyorlar.

Küreselleşmeye doğrudan bağlanamasa da zamanımızın önemli bir değişiklik alanı da nüfus artışı ve göçler. Nüfus

artışının yoksul ülkelerde daha çok olması, bu ülkelerde genel sağlık sorunlarının yanı sıra ruh sağlığı sorunlarının da artacağına işaret ediyor. Her ne kadar küreselleşmeyle birlikte, turizmin de adeta Batıdan dünyanın diğer yörelerine doğru “göç” diye nitelenebilecek ölçüde artışı söz konusuysa da, ruh sağlığı açısından asıl sorun, gelişmiş Batı ülkelerine yapılan kitlesel göçlerde yaşanıyor. Önümüzdeki yıllarda kitlesel göçleri durdurmaya yönelik vahşi önlemlere, ruhsal bütünlükleri dağılmış, ağır ruhsal rahatsızlık belirtileri (semptomlar) sergileyen zavallı göçmen kitlelerine hazır olunması uyarısı yapılıyor.

Küresel insan, risk toplumunda yaşayan insandır! Küreselleşmeyi “risk” kavramıyla anlamaya çalışan düşünürler, ruh sağlığı profesyonellerinin kayıtsız kalamayacakları bir psikososyal gerçeği de gözler önüne seriyorlar. Geleneksel toplumlarda belki doğadan ve diğer insanlardan gelen somut tehlikeler daha çoktu ama yine de o toplumlar “risk toplumu” değildi. Çünkü “risk” kavramı, gelecekteki olasılıklar düşünülerek etkin biçimde değerlendirilen tehlikeleri anlatır. Dolayısıyla yalnızca geleceğe yönelmiş ve geçmişten kopmaya çalışan modern toplumlarda söz konusudur “risk”. Yaşadığımız modern toplum, doğadan ve gelenekten gelen dışsal tehlikeleri belli ölçülerde kontrol altına almayı başardı ama bilgilerimizin dünya üzerindeki etkisiyle kendi imal ettiğimiz riskler, çevresel sorunlar, silahlanma, nükleer tehlike ve oynak finans piyasaları gerçekten de bir anda büyük felaketlere yol açma olasılığı taşıyor. Artan ekolojik sorunların çözümsüz hale gelmesi, tüm gezegeni mahvedebilir. Hepimiz bu bilgiyle yaşıyoruz, daha doğrusu böyle bir ihtimal yokmuş gibi yaşamaya devam ediyoruz.

Keşke yaşadığımız toplumun imal edilmiş riskleri, yalnızca bunlarla sınırlı olsaydı. Önceleri büyük ölçüde gelenekler

tarafından sınırları çizilen evlilik ve çocuk yetiştirme tarzları, kişileri belirsizlik bakımından zor duruma sokmuyordu. Oysa şimdi tüm bu alanlarda tam bir belirsizlik egemen ve insan ne yapacağını kendisi belirlemek durumunda. Küreselleşen dünyadaki risk alanlarına bir de AIDS gibi cinsel yoldan bulaşan ölümcül hastalıkların tehlikelerini eklersek, neden “bunaltı (endişe, kaygı, anksiyete; anxiety) çağı”nda yaşadığımızı daha iyi anlayabiliriz. Riskle baş etmenin en iyi yolu, sigortalamak; zaten sigorta sisteminin risk toplu-munda ortaya çıkmış olmasının nedeni de bu. Ama küreselleşmenin bunaltı uyarıcı atmosferi için nasıl bir ruh sağlığı sigortası bulunabileceğini kimse bilmiyor. Sigorta sistemleri ruh sağlığı alanına girmek için azami çaba sarf ediyorlar.

Tüm bunların sonucu olarak, kendimiz hakkındaki düşünce-miz ve başkalarıyla ilişki kurma biçimlerimizde dünya çapında bir devrim yaşanıyor. Küreselleşmenin ruhlarımızı, ilişkilerimizi en çok etkileyen boyutu, işte bu kültürel yaşamdaki değişiklikler, yani onun insani yüzü. Bir süreden beri Batı toplumundan dünyaya yayılan değişiklikler insanlık tarihinde ilk kez görülen türden. Bu kadar vahim bir durum var. Öncelikle bilmemiz gereken bu. İnsanlık olarak ilk kez böyle bir dünyayla ve ilişkilerle karşılaşyoruz. Özellikle kadın-erkek ilişkilerinden bahsedeceğimiz zaman, küreselleşmenin bu insani yüzünde olup biten değişiklikleri çok iyi anlamamız gerekiyor. Biraz daha yakından bakalım:

Gelenekler ortadan kalkarken, benlik-kimliklerimiz (ego-identity) yenileniyor! Enformasyon teknolojilerindeki değişime bağlı olarak geleneklerin etkisi dünya çapında gerilemeye, bununla birlikte “kendilik” (nefs, öz, ben; self) algımız ve duygumuzun temelleri de sarsılmaya başladı. Geleneksel toplumlarda “kendilik-duygusu” (self-feeling) ve “benlik kimliği” (ego-identity), büyük ölçüde bireylerin

topluluk içindeki konum ve rollerinin istikrarıyla korunuyordu. Şimdi geleneğin çökmesiyle birlikte “ben duygusu” ve “benlik kimliği” yeniden bir yapılanma geçirmek zorunda. İnsanların, ruh sağlıklarını korumak için başvurdukları psikoterapi ve psikanaliz gibi tekniklerin, hatta akademik dünyanın içinde yer almayan ve bilim-dışı diye nitelenen rehberlik yollarının günümüzdeki temel görevi, bu “ben”in yenilenme ihtiyacına bir cevap verebilmek. Dahası bugünün dünyasında gayrimeşru bulunsa da çokça tüketilen medyumluk, fal, büyü, sihir gibi sözüm ona iletişim yollarını da bu ihtiyaç içinde değerlendirebiliriz Bu nedenle gerek akademide gerek akademi dışında söz konusu ruhsal ihtiyacı karşılamak için müthiş bir canlanma görülüyor. Birçok yeni psikoterapi ekolu ve “ruhsallık” ya da “maneviyat” gibi kavramlarla açıklanması imkânsız yeni spiritüel akım adeta zuhur ediyor.

Aile çözülüyor, mahremiyet, aşk ve erotizm biçim değişiyor! Geleneksel aile ekonomik bir birimdi. Ortaçağ Avrupası’nda evlilik cinsel aşka bağlı olmadığı gibi, aile yuvası da cinsel aşkın yeşereceği bir yer olarak görülüyordu; genellikle kadınlar ve çocuklar haklardan mahrumdular. Bugünse bir süreden beri sanatın, toplumun ve birçok başka şeyin ölümünden olduğu gibi “ailenin ölümü”nden de bahsediyoruz. Geçen yüzyıl içerisinde ailenin özünü oluşturan temel işlevler değişmiş durumda.

Çocuklar artık neredeyse tamamen ailenin dışında büyütülüyor. Evde aile ortamında birlikte olunan zamanlar televizyonun karşısında geçiriliyor. Birlikte oturup yemek bile yiyemiyoruz. Herkes kendi odasında, kendi bilgisayarının başında; ortak telefonumuz bile yok. Yaşlı ve hastalara artık evlerde bakılmıyor, bunun için özelleşmiş kurumlar var. Reklamlarda sürekli olarak geleneksel aile anlayışımız

üzerine bombardıman etkisi yapan yeni anlayışa yer veriliyor. Aile ilişkilerinin yerine kendini beğenmişlik (narsisizm) pompalanıyor. Artık bizler, ev içlerinde arada bir birbiriyle karşılaşan otel müşterileri gibiyiz.

Düşünürler, ailede yaşadığımız tüm bu değişimlerin temelini, babanın temsil ettiği otoritenin ortadan kalkmış olmasında görüyorlar. Baba otoritesi yerine narsistik aile bireylerinin güç mücadelesi var artık. Boşanmaları, günümüzde birçok çocuğun tek-ebeveynli ailelerde yaşadığını da hesaba katarsak, rahatlıkla bugünün ailesinin daha bir nesil öncesinin ailesiyle aynı şey olmadığını söyleyebiliriz. Kendini beğenmişliği ve bencilliği ölçü alırsak, insanlık tarihinde ilk kez böyle bir insan tipinin zuhur ettiğini ifade edebiliriz. Artık, bir psikanalistin deyimiyle, bencilliğin esas olduğu bir “egokrazi” ve “egoloji” çağı başlamış durumda adeta.

Ebeveynin önemi giderek azalıyor; otoritesi ise çocuk bakıcıları, sayısı sürekli artan öğretmenler ve anne ve babanın son olarak birlikte olduğu insanlar arasında dağılmış durumda. Kitle iletişim teknolojilerinin; televizyonun, bilgisayarın ruhsal yapımız üzerindeki etkilerini tam olarak bilmiyoruz. Televizyon sanal gerçekliğin hakiki gerçeklikten daha hakiki olduğunu ispatlamak için bitimsiz sayıda resimlemeler üreten ama sanıldığı gibi gerçekliği yansıtmayan, tam tersine gerçekliği bizatihi üreten bir aygıt. Bizse hep onun karşısındayız. **İnsanı ve kişilikleri artık eski psikolojik yaklaşımlarla anlamamıza imkân yok.** Çocuklar ve gençler, eskisinden çok farklı, çok daha dengesiz ve her birinin katkılarının olacağı çok sayıda özdeşleşilecek kişiliğin sunulduğu, sağlam bir güven kaynağından yoksun bir çevrede büyüyorlar. Ailede ve okulda merkezi bir özdeşleşme imkânı olmayınca, gençlerin yaşamında akran grupları daha çok önem kazanıyor. Akran grupları, yeni norm ve değerler yaratan bir klan görünümünde.

Kişi, psikolojisi ve yaşam tarzı ne kadar çok bölünmüşse, o kadar çok özdeşleşme arayışına girecektir. Muhtemelen yaşamlarındaki müthiş bölünme nedeniyle çocuklar, hem bir futbol takımının ve bir şarkıcının fanatığı, hem bir giyim markası tutkunu oluyorlar. Geçmişte ailenin sağladığı güven ortamında, genç bir insanın özdeşleşme konusunda şansı çok azdı, o, annesine ya da babasına benzemek zorundaydı, aile içindeki rolü belliydi. Şimdi özdeşleşme şansı o kadar çok arttı ki, artık birçok şey birden olabilir, hatta oğlan ya da kız olmak zorunda bile değil.

Tipik örneği Batı toplumunda yaşanan ve giderek tüm dünyaya yayılan bu tablonun insan ilişkilerinde de enteresan noktalar göze çarpıyor. Bir yanda, daima dışarıdan gelen ve dolayısıyla yabancılaştırıcı olan birçok arzunun arasında bölünmüş; kendisine garanti sağlayacak, koruyucu-birleştirici bir faktör, ‘inanacak’ bir kimse arayan insanlar var. Bu kişiler adeta **doğuştan fanatizme eğilimliler, partizanlar, daima öteki dine, ideolojiye ve futbol takımına, “tek doğru” olarak görünen kendi inançları uğruna saldırmaya hazırlar.** Diğer yanda ise, sürekli olarak parçalanmış ve içsel şüphelerle dolu bu insanları kendilerine çeken her şeyi bilen, bu bilgiyi bir kehanetçesine bildiren ve en ufak bir içsel şüpheye sahip olmayan, kendine aşırı güven hissi içindeki paranoidler bulunuyor. İlk grup, bu paranoidler grubuna hayran oluyor, bizi dış dünyanın tehlikelerinden korusun diye onların etrafında toplanıyor. Geçmişin büyük liderlerinin yerini şimdi gündelik hayatı çitlerle çevirmiş irili ufaklı çok sayıda paranoid derebeyi dolduruyor.

Yaşadığımız dünyanın tablosunu anlatmaya devam edelim: Evet, gündelik hayat derebeylerin işgali altında ama Allah için insan hakları çağında yaşıyoruz, görünüşte ideolojik ve totaliter bir dünya yok. Ama baktığınız her yerde gün-

den güne evrenselleşen, erkekler ve kadınlar arasındaki ilişki üzerinde dünya çapında normlar ve kurallar empoze eden totaliter bir rejimin izlerini görüyorsunuz. Bakanlar görüyorlar bu totalitarizmi, reklam endüstrisinin başını çektiği ve en üst kademesinin Hollywood tarafından oluşturulduğu medyanın gücünü. Bu öylesine tuhaf bir totalitarizm ki, sınırları tanımayan, ekonomik başarı dışında herhangi bir kurala bağlı kalmıyor. Reklamcılık ve medya sayesinde ortaya çıkan bu sözüm ona insanlığın yeni vicdanından hep tüketim emri yükseliyor. Her gün yeni ürünler tıka basa çevremizi sarıyor ama biz adeta varlık içinde yokluk çekiyoruz. Sadece bu ürünlere ulaşamayan yoksullar değil, her şeye sahip olma gücünü elinde bulunduranlar bile tüketirken yeterince haz almıyor. Karşınızdaki sayısız tüketim nesnesi arzunuzun canına ot tıkıyor.

Modern zamanların başlangıcında ekonomik ve toplumsal hayatta ortaya çıkan değişiklikler ve eğitim çağının uzaması, insanlık tarihinde ilk kez “çocukluk”un ve özellikle “gençlik”in apayrı bir toplumsal kategori haline gelmesine neden olmuştu. Geleneksel dünyada insanlar, çok kısa bir çocukluk döneminden sonra bulûğla birlikte yetişkin toplumun üyesi olur, ekonomik hayata girer, çok kısa zamanda çoluk çocuğa karışır, çoğunlukla otuzlu yaşlarında ömürlerini tamamlarlardı. Modern zamanlarda hijyenin ve tıbbi teknolojilerin katkısıyla insan ömrünün tarihte hiç görülmedik biçimde uzaması, çocukluk ve gençlikten sonra “yaşlılık”ı da giderek uzayan bir zaman dilimi olarak toplumsal kategoriler içine kattı. Dünya nüfusu, giderek yaşlanıyor. **İnsan ömrünün uzaması, birçok olumlu etkisinin yanı sıra pek çok soruna yol açabiliyor!** Yaşlı nüfusunun artması, insanlık tarihinde ilk kez yepyeni bir sınıf doğurdu. Ekonomik bakımdan faal olmayan, oy veren, sayıları giderek artan bu grup, dünyayı şekillendiren en önemli güçlerden birisi. Yaş-

lılar, sağlık gibi pahalı sosyal hizmetlere gereksinim duyan ve gelir kaynakları büyük ölçüde devlet olan insanlar. Devletlerin gelişmişlik düzeyine ve sosyal politikalarına göre, yaşlılara sunulan hizmetler değişiklik gösterecek. Bilginin ve paranın yönetildiği varlıklı Kuzey ülkelerinde yaşlılığın biyolojisine, psikolojisine ve rehabilitasyona yönelik önemli yatırımlar yapılacağını, dolayısıyla psikiyatri ders kitaplarında yaşlılık dönemine ayrılan sayfaların artacağını ama yoksul Güney ülkelerinde yaşayan ruh sağlığı profesyonellerinin kıt kaynaklardan dolayı, öğrendikleri bu bilgileri büyük ölçüde kendi yaşlı nüfuslarına uygulamaya fırsat bulamayacaklarını söylemek kehanet olmayacak.

Bugünün dünyasında evlilik belki hâlâ yaygınlığını koruyor ama boşanmalar da artıyor; üstelik artık evlilik, çift olmanın tanımlayıcı bir ögesi değil. İngiltere ve ABD gibi ülkelere boşanma, evlenme oranlarından dolayı **“çok boşanma, çok evlilik toplumları”** deniyor. Evliliklerin çok kısa sürmesi, boşanmaların ama bunun yanı sıra evliliklerin de çoğalması, dünyadaki gelişmelerin doğal sonucu. Bu eğilim, giderek tüm dünyaya yayılıyor. 29 Haziran 2008 tarihli **Cumhuriyet** gazetesinin haberine bir bakın:

“Amerika’da başlayan ve Avrupa’ya da sıçrayan boşanma partisi düzenleme çılgınlığına, Avrupa ‘boşanma fuarı’ fikri ile daha kitlesel ve ticari bir boyut kazandırdı. ‘Boşanma partisi’nde boşanan kadınlar kadın, erkekler erkek arkadaşlarıyla bir araya gelip eski eşlerinin tişörtlerini kesiyorlar! Veya kadınlar ‘Thelma ve Louise’ gibi feminist filmler izliyorlar, boşanma ile ilgili şarkılar eşliğinde dans ederek eğleniyorlar. Kimileri de hem ağlıyor hem de sarhoş olana dek içiyor. Boşanma pastası, evlilik yüzüğü tabutu, ‘just-divorced’ pankartı, boşanma yüzüğü (kırık daire), evlilik cüzdanının ve evlilik

fotoğraflarının yakılması boşanma partilerinin vazgeçilmezleri arasına girmiş bulunuyor.”

Bazı ülkelerdeyse tüm doğumların üçte birinden fazlası evlilik dışında gerçekleşiyor, tek başına yaşayan insanların oranı hızla artıyor ve aynı şekilde Batı’da da doğum oranları düşüyor. Evliliklerin kısa süreli olmasının birçok nedeni var. En önemli nedeni ise, modernlikle birlikte başlayan kadın özgürlüğü hareketi. **Kadınların uzun yıllardır verdikleri özgürlük mücadeleleri sayesinde kadınlar ve erkekler olarak sürekli birbirimizle karşılaşış duruyoruz.** Modernliğin hayatımıza getirdiği en büyük yenilik, tartışmasız biçimde kadınların toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimlerle ilintili. Kadınlar, tarihte hiç olmadığı kadar modern hayatın içinde yer alıyorlar. Eşit ve özgür yurttaşlar olarak varlıklarını kabul ettirdiler. Kadınlar, yalnızca kendileri değişmediler, burada anlatmaya çalıştığımız gibi, tüm toplumsal ve mahrem ilişki biçimlerimizi de değiştirdiler. Ama kabul etmeliyiz ki, ne erkekler, ne de kadınlar, kadınların özgür oldukları, her alanda eşitlik talep ettikleri ve aldıkları böyle bir dünyaya alışabildi. Eskiden insanlar, boşanmayı çok ender düşünürlerdi. Çünkü birçok toplumda erkeklerin yeni evlilikler yapma şansı vardı. Zaten ekonomik özgürlüğe sahip olmayan kadınlar da babalarının evine gitmektense “berbat koca”yla yaşamaya gönülsüz de olsa rıza gösteriyorlardı.

Son yıllarda yine Batıdan başlayan bir dalga, hızla tüm dünyaya yayılıyor; cinselliğin, üremeden tamamen ayrı bir süreç haline gelmesiyle, cinsel yaşamlar kökünden değişiyor. Cinsiyetlerarası eşitliğin yanı sıra, geleneksel aileyle bağdaşmaz olan cinsel özgürlük anlayışı yaşama geçiriliyor. **Anne-baba-çocuk ilişkileriyle birlikte cinsel ilişkiler ve aşk bağları da değişiyor.** “Ailenin ölümü”nden söz etme sıklığımız,

cinsel kimlik arayışlarının her geçen gün daha da yoğunlaşması ve meşrulaşması yüzünden arttıkça artıyor. Mahremiyetin aldığı yeni biçimler, eski insanların duymaya bile katlanamayacakları düzeyde. Ama artan muhafazakârlaşmaya rağmen mahremiyetin yeni biçimleri de doğmaya, toplumsal hayatta, hatta hukuk sisteminde kendisine yer açmaya çalışıyor. Ailenin ve kadın-erkek ilişkilerinin yaşadığı krizler, yukarıda sözünü ettiğimiz bireysel psikoterapilerin yanı sıra “eş”, “çift” ve “aile” terapi yaklaşımlarında da artışa neden oluyor. Her geçen gün daha fazla aile ve çift, varlıklarını koruyabilmek için profesyonel yardıma başvuruyor. Özellikle Batı toplumlarını bilen bazılarınızın “Çift mi, o da ne?” dediğinizi duyar gibiyiz. Çok haksız değil bu soru.

Günümüz Batı toplumunda aile yaşamının keskin bir şekilde değişmesinin sonuçlarından birisi de, **“çift” olma olgusunun neredeyse yok olması.** Batıda paradoksal olarak evliliğin asıl savunucuları artık eşcinseller arasında bulunuyor. Güvenilir bir uzman, Batıda ailenin yerini “seri monogami” aldı diyor, hâlâ monogamide kalınmasını insanların çift olma arzusunu sürdürmelerine bağlıyor. Batı toplumlarında şimdi “çift” dendiğinde hem heteroseksüel hem homoseksüellerin kastedildiğini, ölümsüz aşkların yerini artık “bir süreliğine” ya da “sürdüğü kadar” ilişkilerin aldığını, “kocam”, “karım” “sevgilim” sözlerinin pek kullanılmadığını, onların yerine “partnerim”in tercih edildiğini söylüyor bu uzman.

Batıda “ölüm ayırana dek tek-eşli evlilik” rüyasından uyanan insanlar, bir depremin ardına sağa sola koşuşturuyorlar, tek-eşlilik yerine yeni bir birlikte olma biçimi arıyorlar ama henüz bulabilmiş değiller. Uzun süreli sevgililik imkânı kalmamış gibi görünüyor, hatta bazı ruh sağlığı profesyonelleri, uzun süreli sevgililik ilişkisinin yakında tedavi edilmesi gereken bir sapkınlık olarak niteleneceğinden bile endişe içinde-

ler. Ama bir yandan da çelişkili bir durum var ortada. Tüm bunlar olup biterken enteresan bir biçimde yaşam boyu süren sevgililik ilişkisi hem yaşlıların hem de gençlerin rüyası olmaya devam ediyor. Kalıcı sevgililik, ulaşmanın imkânsız olduğu görüldükçe daha derinden arzulanıyor. Eski ilişkilerin kalmadığını görenler, yıkıldık battık diye feryat ediyorlar. Feryat ifadelerinden birisi de, “romantizm bitti”. Oysa romantizm, aşk, duygusal ilişki, insanı insan yapan en temel özelliklerdendir. İnsanın olduğu her yerde bunlar vardır. Şimdi de varlar ama o kadar hızlı yaşıyor, dünya o kadar hızla elimizin altından kaçıp gidiyor ki, baş dönmesi, insan ilişkilerinde sürekli yeniden filizlenen romantizmin görülmesini engelliyor.

“Bütün bunlardan bize ne, biz bunların yaşandığı Batılı bir toplum değiliz ki!” diyenler olabilir aranızda. Geleceklerimize, inançlarımıza, bizi Batıda yaşanan bu durumlardan korumaları hususunda fazlasıyla güvenebiliriz. Güven kaynağı sıkıntısı yaşanan bir dünyada insanın güvenecek dallarının olması çok iyidir. Lakin güven duymak, gerçeklere gözlerimizi kapamay gerektirmez. Gerçekler güvenimizi artıyorsa, yolumuzun doğruluğundan daha çok emin hissedimiz kendimizi. Aklımızın havsalamızın alamayacağı kadar değişti dünya; değişmeye de devam ediyor. Biz görmemek için ne kadar ısrar edersek edelim bugün Batıda olup bitenler, süratle dünyanın diğer taraflarına da yayılıyor; bize de gelecek (hâlâ gelmediyse!). Gidişat açıkça bunu gösteriyor. Henüz ülkemizdeki mahremiyet dönüşümü çok fazla bilimsel araştırmaya konu olmadı ama medyaya yansıyan olaylar ve ruh sağlığı profesyonelleri olarak insanlardan dinlediğimiz öyküler, aklın havsalanın sınırlarını zorluyor. Güvenimizi gerçekler karşısında sınamamız, sızlanmaya bırakıp bu yeni duruma hazırlanmamız lazım.

Bize göre, ülkemiz ve İslam dünyası da bu değişimlerden münezzeh değil. Hatta İslam dünyasında, küreselleşmenin insani yüzünde ortaya çıkan değişikliklerin getireceği tehlikenin biraz daha büyük olacağını bile söyleyebiliriz. Evet, Batıdan başladı her şey; bu anlatılanlar daha çok Batı toplumu için geçerli. Ama onlar daha deneyimliler, değişime daha iyi hazırladılar kendilerini. Oysa bizim gibi ülkelerde eğer şimdiden konuşmaya başlamazsak, değişim inanılmaz bir hızla yayılmaya başladığında şaşırıp kalacağız. Değişim başladığında yaşadığımız baş dönmesinden düşünmeye fırsat bulamayacağız.

İslam dünyasının, değişim mecburiyetinin meydan okumasıyla ilk karşılaşması, küreselleşme sürecinde olmadı. Modernlikle karşılaşalı beri bazı sıkıntılar yaşanıyor. Küreselleşmenin getirdiği çok köklü alt-üst oluşlar, şimdi tüm dünyayı sallıyor ama İslam dünyasında daha önce modernleşme de benzeri sorunlara yol açmıştı. Zira İslam dünyasının modern dönüşümünün karakteristikleri, modernliğin anavatanı Avrupa'da yaşananlardan özellikle üç alanda tamamen farklıydı: a) İslam dünyasını modernliğe çağırınlar, aynı zamanda ona dayatılan sömürgeci şiddetin sahipleriydi. b) Değişim süreçleri, kendiliğinden değil zorlamalı yürüyordu; modernliğe geç kalmış olmanın açığını kapayabilmek için baş döndürücü bir hızla seyreden değişim, ekonomik kalkınma ideolojisinin egemenliği altındaydı. c) İslam dünyasında, ilk modern olmaya karar verenler yöneticiler ve aydınlardı. Halka da modernleşmesi söylendi ama nedeni açıklanmadı. Modernleşmeyle birlikte olup bitenleri aydınlatan ve geleceği öngören eserler çok az sayıda kaldı...

Bunların sonucu olarak hızla geleneksel ortamlarından şehrin varoşlarına doğru sürülen kitleler, hem şehir mekânlarının umutsuz sefaletine düşmüş hem de kendilerine dayatılan yeni

insani durumlar karşısında yoksul ve yetersiz kalmışlardı. Büyük kentlere savrulan kır kökenli yoksullar, yaşamın sertliğine ve egemen beyaz güçlerin duygusal iteklemelerine karşı, çareyi kutsallarına sarılmakta buldular. Ekonomik modernleşmeyle her şeyin hallolacağını sanan yöneticiler, sağlıklı bir dinsel yaşam için gerekli ortamın oluşturulması yerine, halkın pek doğal olarak koruduğu geleneksel inançlara savaş açmayı yeğlediler.

İslam dünyasının modernleşmeyle karşılaşması ve modernleşmesi çok sancılı bir biçimde ağır aksak yürürken, şimdi karşımıza bir de tüm dünyayı kasıp kavuran, tüm yaşamlarımızı, psikolojilerimizi derinden etkileyen küreselleşme çıktı.

İşte böyle bir dünyada kadınlardan, erkeklerden ve âşıklardan konuşacağız. Dünyamızda birçok değişiklik oluyor; bu değişim sürecinde, mahremiyet dünyamızda olanları anlamaya çalışacağız. Kadınlar ve erkekler konusunda zihinlerimizi belirlemeyi sürdüren önyargıları ve bunların çağdaş biçimlerini ele alacağız. Söz konusu önyargıları sergileyebilmek için bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu saptamaların neler olduğunu söyleyeceğiz. Biz romantizmin, aşkın ölmediğini, kadın-erkek ilişkilerinde sorunların sevgiyle çözülmesi gerektiğini düşünüyoruz. Dünyada ortaya çıkan değişikliklere ister iyi ister kötü diyelim, galiba tek bir şeye itiraz edemeyiz. Bu dünyanın daha fazla barış ve adalete, daha fazla sevgiye ve merhamete ihtiyacı var. İhtiyacını duyduğumuz şeyleri konuşabilmek için aşk iyi bir başlangıç olabilir diye düşünüyoruz. Düşüncelerimizi sizinle paylaşacağız, hiç değilse sorunlarımızın daha sağlıklı bir zeminde tartışılabilmesi için gayret edeceğiz. Nasıl zor bir görevle karşı karşıya olduğumuzu hem kendimize hem okuyucumuza anlatabilmek için bu ilk söz alışımızda biraz sızlandık. Affola.

Kadınlar ve Erkekler Hakkındaki Önyargılarımız

Biz insanlar, önyargı deposu gibiyiz. Her konuda doğruluğundan yüzde yüz emin olduğumuz fikirlerimiz var. Bu fikirlere de özene bezene, kılı kırk yaran araştırmalar sonucunda ulaşmıyoruz; başkalarından öğreniyoruz, zaten toplumda yaygın olarak var olan düşünce kalıplarını benimsiyoruz. Ailenin, okulun ve diğer toplumsal kurumların yanı sıra kitle iletişim araçlarının, çocuk kitaplarının, reklamların, televizyon dizilerinin, filmlerin de etkisiyle kadınlar ve erkekler hakkında da birçok önyargıya sahibiz. Hatta cinsiyet farklılığının tespiti, insan düşüncesinin ilk temeli olarak görüldüğünden, “kadınlar ve erkekler hakkındaki önyargılarımız, kimliğimizin, kişiliğimizin kuruluşunda esaslı bir görev üstlenmiştir” diyebiliriz.

İnsanların cinsiyetlerine göre nasıl tutum ve davranışlar göstermeleri gerektiğine dair inançlarımız ve önyargılarımız bir araya gelerek toplumsal davranış normlarını oluşturuyor. Bu normlarla belirlenmiş kalıp davranışlar gösteriyoruz biz de. Böyle davranmayı “normal” olarak görüyoruz. Bunların dışına çıkmak aklımıza bile gelmiyor. Kazara aklına gelenler de, eğer norm-dışı davranırlarsa toplumdan dışlanacaklarını biliyorlar. Normların, özellikle cinsiyetle ilgili olan düşünce ve davranış kalıplarının toplumsal yaşamın sürdürülebil-

mesinde çok önemli işlevleri var, o yüzden de kolay kolay değişmiyorlar. Toplumsal normların bu işlevleri, onlar hakkında konuşurken insanları incitmeyecek, yargılamayacak bir dil bulmamızı zorunlu kılıyor. Önyargılarımızın toplum yaşamındaki önemini görmezden gelerek, onlara karşı savaş açmak, insanı yel değirmenlerine saldıran Donkişot haline getirebilir. Umarız biz öyle yapmıyoruzdur.

Tarih boyunca, kültürlere göre küçük değişiklikler göstermekle birlikte, özellikle erkeklerin kadınlar hakkındaki önyargılarının neler olduğu hakkında çok ayrıntılı bilgimiz var artık. Kadın hareketinin yazarları sayesinde oldu bu, büyük ölçüde. Erkeklerin kadınlara bakışı ve bu bakışa göre şekillenmiş toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara nasıl dayatıldığı konusunda tartışmasız onlarca kitap bulabilirsiniz kütüphanelerinin raflarında. Bu kitaplar, genellikle aynı içeriğe sahiptirler. Tarihin bilinen zamanları boyunca öne çıkan düşünürlerin, din ve siyaset adamlarının kadınlar hakkında birbirine çok benzer ve çoğunlukla alçaltıcı bir yorumu teşvik eden sözlerine yer verilir. Büyük dinlerin kitaplarından Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yaratılışı, kadın-erkek işbölümü ve kadınların eşlerine itaatinin istenmesi gibi konularda alıntılar yapılarak erkek egemen, ataerkil düzenle tek-tanrılı dinlerin birbirini tamamlayarak tam bir uyum içinde işledikleri gösterilmeye çalışılır. Bu kitapların bazılarında, özellikle antropolojik bir bakışla yazıldığını söyleyenlerde ataerkil düzen öncesinde, insanlığın uzun bir anaerkil düzen yaşadığından bahsedilir. Anaerkil toplumun kadınlar tarafından yönetiliyor olmaktan kaynaklanan erdemlerinden söz edilir. Örneğin, anaerkil toplumda ataerkil toplumda görünen güce, iktidar arzusuna, hiyerarşiye, rekabete ve savaşçılığa yer yoktur. Anaerkil toplum sevginin, şefkatin, bakım ve özenin, barış ve huzurun toplumdur. Bunlar söylendikten sonra, konu hızla bugün kadınların yöneteceği ve/

veya yönetime katılacağı toplumlara anaerkillikten nitelikler sokulması halinde dünyanın ve insan hayatının kalitesinin artacağına getirilir.

Bizim elbette genellikle kadınlar tarafından yazılan ve büyük bir külliyat oluşturacak kadar yekûn teşkil eden bu kitaplardaki tezler hakkında söyleyecek çok sözümüz var. Ama şimdilik bu tezlerin birçoğuna katılmadığımızı, tektanrılı dinlerle ataerkillik bağlantısının, dinlerin, özellikle İslamiyet'in kadın-erkek ilişkileri ve kadınlar konusundaki bakışının çok değişik biçimlerde de yorumlanabileceğini, insanlık tarihinde "anaerkillik" diye bir çağın asla olmadığını artık bilindiğini söylemekle yetineceğiz. Söyleyeceğimiz bir söz de, kadın hareketinin maalesef tam da mücadele ettiği önyargılar konusunda kendi önyargılarını ve efsanelerini yaratmış olduğudur. Artık kadınlar ve erkekler hakkındaki önyargılar konusunda çalışan bir araştırmacı, mutlaka kadın hareketinden sadır olan önyargılara da yer vermek durumundadır. Ama daha önce de söylediğimiz gibi, kadın hareketinin önümüze koyduğu külliyat bize özellikle toplumsal cinsiyetin oluşumu konusunda kimsenin görmezden gelemeyeceği birçok şey öğretmiştir. Şimdi ele alacağımız önyargılar konusu da hemen tamamen onların gayretlerinin neticesidir.

Biz kadınlar ve erkekler hakkındaki önyargıları ele alırken pek de öyle tarihsel bir sıra izlemeyeceğiz. Cinsiyet önyargılarımız hakkında genel değerlendirmeler yapacak, yaşadığımız dünyaya bakıldığında hemen görülüverecek kadar yaygın olan önyargıları sergilemeye çalışacak, özellikle son zamanlarda ortaya çıkan "kadınların Venüs'ten erkeklerin Mars'tan" geldikleri ve tamamen birbirlerinden farklı olduklarına ilişkin önyargılara odaklanacağız. Zaten önyargılar üzerinde bu kadar durmaktan muradımız da bu: Şimdilerde oluşan yeni cinsiyet önyargılarının sakıncalarına dikkat çekebilmek.

Kadınların ve erkeklerin nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen toplumsal cinsiyet kalıpları, hem herkesin anlayabileceği ve kendisinden ve karşısındakinden beklentisini ona göre ayarlayacağı için basit, hem de toplumsal hayatta diğer cinsiyetten bireylerle kurulan yakın ilişkiler nedeniyle çok karmaşıktır. Kadınlar ve erkekler olarak birlikte pek çok yaşantıyı paylaşıyoruz. Eş, anne-baba, kardeş, sevgili, iş arkadaşı vs olarak paylaşılan yaşantılar insanın diğer cinsiyetten çok karmaşık beklentiler geliştirmesine yol açıyor. Hemşirelik, sekreterlik, hosteslik gibi meslekleri kadının yapmasına şaşmıyoruz, hatta öyle olması gerektiğine inanıyoruz ama kadın bir cerrah gördüğümüzde kafamız karışıyor, ona uygun yeni bir önyargı üretiyoruz.

Cinsiyetle ilgili önyargılarımızın yoğunluğu kişiden kişiye değişiyor. Bazılarımızın çok güçlü cinsiyet şemaları var, her şeye cinsiyet ayrımı çerçevesinde bakıyorlar. İnsanlara baktıklarında önce kadın ve erkek görüyorlar, insana has ortak özellikleri algılamakta zorlanıyorlar. Cinsiyet şeması güçlü olanlarımız, cinsiyetle ilgili önyargıları, cinsiyeti neredeyse hayatlarının merkezine koyuyorlar. Ama kendilerine dünyayı çok fazla cinsiyet penceresinden gördükleri söylendiğinde, bunu asla kabul etmiyorlar, cinsiyet ayrımcılığı yapmadıklarını, çok hoşgörülü olduklarını söylüyorlar.

Erkeklerin kadınlara kıyasla daha geleneksel ve daha abartılı önyargılara sahip olduklarını biliyoruz. Cinsiyete ilişkin önyargılar, eğitimle birlikte azalıyor. Çalışan kadınlarda cinsiyet önyargıları daha az görülüyor.

Algılanan kişinin bazı fiziksel ve davranışsal özellikleri de, önyargıları etkiliyor. Fiziksel olarak daha kadınsı ya da erkeksi görünen kişilerden bu yönde özellikler bekleme eğiliminde oluyoruz çoğu kez. Bir erkek atletik bir yapıya sahipse onun macerayı seven, güçlü ve bağımsız bir karakteri

de olduğunu sanıyoruz. Oysa bu algılamaların gerçekte ilgisi alakası yok. Kadınsı gibi görünen bir erkek, pekâlâ çok ciddi, tutarlı, kararlı bir erkek toplumsal cinsiyet rolüne sahip olabilir; atletik-erkeksi görünen bir erkek, pekâlâ kadınlara yakıştırılan özellikleri kişiliğinde barındırabilir.

Araştırmacılar cinsiyetle ilişkili önyargıların kişinin ırkına, fiziksel görünümüne, toplumsal konumuna (eğitim, gelir durumu, meslek) ve yaşına göre değiştiğini, cinsiyet önyargılarının diğer önyargılarla çok kolayca iç içe geçebildiğini de bildiriyorlar. Beyaz bir kadına, siyah bir erkeğe, zengin bir kadına, genç bir erkeğe, kadınlara ve erkeklere yakıştırdığımız genel önyargılara biraz ilaveler veya eksiltmeler yaparak bakıyoruz. Erkeklerin beden yapılarını da önemseydiğimiz oluyor ama kadınların fiziksel görünümüyle, güzellikleriyle daha çok ilgileniyoruz. Kadınların güzel, bakımlı, hoş görünümlü olmaları konusunda çok daha kesin fikirlere sahibiz.

Kültürlere göre değişmekle birlikte, dünyanın her yerinde kadınlar ve erkekler hakkında benzer önyargılarla karşılaşılıyor. Örneğin ülkemizde yapılmış araştırmalar, kadınlar ve erkekler için belirlenmiş yirmişer sıfattan kadınlar için beklenen olumlu özelliklerin “duygusal, çekici, düzenli, etkileyici, fedakâr, görgülü, iyi huylu, kibar, terbiyeli, pratik, sabırlı, sevimli, saygılı, sevecen, sadık, tatlı dilli, itaatkâr, üretken, yumuşak, zarif” olduğunu gösteriyor. Ülkemizde erkekler için beklenen olumlu özellikler ise “atılgan, bağımsız, cesur, çevik, kavgacı, dayanıklı, sporsever, güçlü, girişimci, hakkını savunabilen, hızlı, hırslı, kendine güvenen, kararlı, mert, mücadeleci, onurlu, otoriter, sert, soğukkanlı olmak”. Bu sonuçlar, üç aşağı beş yukarı tüm dünya için böyle diyebiliriz.

Kadınların karşılarındaki insana özenli bir bakım sunmak ve ilgi göstermekle yükümlü olduğunu, bunun dışında

etkin olmalarının pek de gerekmediğini, pasif bir biçimde beklemelerinin onlara yeteceğini düşünüyoruz. Bir önyargıdan başka bir şey olmayan düşüncemiz büyük ihtimalle kadınların çocuk doğurma, emzirme ve yetiştirme işlemlerinden kaynaklanıyor. Anne-çocuk ilişkisinden yola çıkarak, tüm kadınların nasıl olmaları, nasıl davranmaları gerektiği konusunda bir genelleme yapıyoruz. Önyargılar, sağlıklı düşünmemizi de engelliyor. “Ne yani, erkeklerin karşısındaki kişiye özenli bir bakım sunması, ilgi göstermesi gerekmiyor mu?” diyemiyoruz.

Erkekler ise beden yapılarının daha kaslı oluşundan hareketle, genellikle güçle ve güç gerektiren işlerle birlikte anılıyorlar. Toplumda, özellikle iş ortamında erkeğin güç sahibi ve aktif olması gerektiği tartışılmaksızın kabul ediliyor. Duygusal bakımdan aktif ve güçlü olan erkeklerin psikolojik ihtiyaçlarının “baskınlık, özerklik, saldırgan ve başarılı olmak” olduğu söyleniyor. Tabii ki güç ve iktidar kimdeyse, onun sahip olduğu özellikler daha değerli ve üstün görülecek, kadınlara atfedilen özelliklerin toplum yaşamındaki rolleri inkâr edilmese bile değişik derecelerde küçümsenecek. Duygusal bakımdan pasif ve zayıf olduğuna inandığımız kadınların psikolojik ihtiyaçlarını da “bağımlılık, saygı, yardımseverlik, bakım vericilik, dostluk” şeklinde sıralamamız bu yüzden. Aile içinde babaya eleştirelilik ve kuralları koyma, anneye bakım sağlama görevleri vermemiz, toplumsal yaşamda kadınların daha düşük pozisyonlarda olmaları gerektiğine inanmamız da bu önyargılarla bağlantılı. Böyle olunca da cinsiyet ayrımcılığı dediğimiz sorunlar ortaya çıkıyor, babalar ve anneler erkek çocukları olmasını yeğliyorlar. Aslında dikkatle bakıldığında, bu toplumsal önyargılara göre bir davranış kalıbı şekillendirmek her iki cinsiyet için de zor ama nedense erkeklikle ilintili beklentilerimiz daha cafcacı bir etki bırakıyor zihinlerimizde. Kendisinden bu